

**10-SINF ONA TILI DARSLIGI “BOY BO'LSAM” BOBINING MAKTABDA
O'QITILISHI TAHLILI**

Rafiqova Malika Faxriddinovna

Qo'qon davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada 10-sinf ona tili darsligidagi “Boy bo'lsam” bobining maktab amaliyotida o'qitilishi tahlil qilinadi. Tadqiqotda bob mazmunining o'quvchilarning nutqiy rivoji, mustaqil fikrlashi hamda ma'naviy-axloqiy qarashlarini shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, mazkur mavzuni o'qitishda qo'llanilayotgan an'anaviy va zamonaviy metodlarning samaradorligi tahlil qilinib, interfaol va tahliliy yondashuvlar asosida darsni tashkil etishning afzalliklari asoslab berilgan. Maqolada “Boy bo'lsam” bobini o'qitish jarayonida o'quvchilarda boyluk, mehnat, mas'uliyat va ma'naviyat tushunchalarini shakllantirish imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *ona tili ta'limi, 10-sinf, “Boy bo'lsam” bobi, matn tahlili, nutqiy kompetensiya, ma'naviy tarbiya, interfaol metodlar, mustaqil fikrlash, darslik tahlili.*

Bugungi ta'lim jarayonida ona tili fanini o'qitish nafaqat grammatik bilimlarni egallash, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, hayotiy qadriyatlarni anglash va nutqiy madaniyatni shakllantirishga xizmat qilishi lozim. Ayniqsa, umumta'lim maktablarining yuqori sinflarida o'qitiladigan badiiy va publitsistik matnlar o'quvchilarning dunyoqarashi, ijtimoiy faolligi hamda ma'naviy-axloqiy qarashlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, 10-sinf ona tili darsligidagi “Boy bo'lsam” bobining mazmuni va uni maktab amaliyotida o'qitish masalasi dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

“Boy bo'lsam” bobi o'quvchilarni boyluk tushunchasining mohiyatini chuqur anglashga, moddiy farovonlik va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatni tahlil qilishga undaydi. Mazkur bobda berilgan matn va topshiriqlar orqali o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, mehnatsevarlik, halollik va saxovat kabi fazilatlarni shakllantirish imkoniyati mavjud. Biroq ushbu mavzuning ta'lim jarayonida qanday metodlar asosida o'qitilishi, topshiriqlarning o'quvchilar yosh xususiyatlari va tafakkur darajasiga mosligi, shuningdek, ularning nutqiy va tahliliy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi samaradorligi chuqur tahlilni talab etadi. Maktab amaliyotida ona tili darslarida matnlar bilan ishlash ko'pincha reproduktiv yondashuv asosida tashkil etilayotgani kuzatiladi. Bu holat o'quvchilarning fikrini erkin bayon etish, matnga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish va muammoli savollar yuzasidan mustaqil xulosa chiqarish imkoniyatlarini cheklab qo'yishi mumkin. “Boy bo'lsam” bobini o'qitishda esa o'quvchilarning hayotiy tajribasi va ijtimoiy qarashlarini hisobga olgan holda interfaol, tahliliy va refleksiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada 10-sinf ona tili darsligidagi “Boy bo'lsam” bobining mazmuniy va metodik jihatlari tahlil qilinib, uni maktab sharoitida samarali o'qitish masalalari yoritiladi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Shuningdek, bobni o'qitishda qo'llanilayotgan amaliy yondashuvlar, ularning o'quvchilarning nutqiy rivoji va ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga ta'siri ilmiy-nazariy asosda baholanadi. Bu esa ona tili darslarining tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qiladi.

10-sinf ona tili darsligidagi "Boy bo'lsam" bobining maktabda o'qitilishi masalasi bevosita ona tili ta'limi metodikasi, badiiy matnlarni tahlil qilish, o'quvchilarda nutqiy va ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlar doirasida o'rganilgan. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar mazkur bobni o'qitish jarayonini tahlil qilish uchun muhim nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi. O'zbek tilini o'qitish metodikasi masalalari bo'yicha A. G'ulomov, S. Dolimov, R. Qo'ng'irov va N. Mahmudovlarning ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega. Xususan, A. G'ulomov ona tili darslarida matn bilan ishlashni o'quvchining nutqiy rivoji va tafakkurini shakllantirishning asosiy vositasi sifatida talqin qilgan. Uning tadqiqotlarida badiiy va publitsistik matnlarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning shaxsiy munosabatini yuzaga chiqarish, bahs-munozara va tahliliy savollardan foydalanish zarurligi ta'kidlanadi. Bu yondashuv "Boy bo'lsam" bobini o'qitishda ham muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. S. Dolimov va R. Qo'ng'irov ona tili ta'limida mazmun va metod uyg'unligi masalasini o'rganib, darslikdagi mavzularni hayotiy tajriba bilan bog'lash o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqishini oshirishini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Ularning ishlarida ijtimoiy-axloqiy mazmunga ega matnlar orqali o'quvchilarda qadriyatlar tizimini shakllantirish mumkinligi qayd etiladi. "Boy bo'lsam" bobida ko'tarilgan boylik, mas'uliyat va ma'naviyat masalalari ushbu g'oyalarning amaliy ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Ona tili va adabiyot fanlarini integratsiyalashgan holda o'qitish masalalari N. Mahmudov va M. Mirzayev tadqiqotlarida yoritilgan. Ular badiiy matnni lingvistik va tarbiyaviy jihatdan bir butun holda tahlil qilish o'quvchilarning nutq madaniyati hamda estetik didini rivojlantirishini ta'kidlaydi. Bu yondashuv "Boy bo'lsam" bobidagi matnlarni faqat til birliklari nuqtayi nazaridan emas, balki g'oyaviy-mazmuniy jihatdan ham tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi.

Pedagogik va psixologik jihatdan qaralganda, L. S. Vygotskiy, J. Bruner va A. Leontevlarning ilmiy qarashlari ona tili darslarida ma'noli o'qish va tafakkurni rivojlantirish masalalarini tushuntirib beradi. L. S. Vygotskiy o'quv jarayonida ijtimoiy tajriba va muloqotning ahamiyatini asoslab, o'quvchilarning axloqiy tushunchalari matn asosida rivojlanishini ta'kidlaydi. J. Bruner esa matnni tushunish jarayonida o'quvchining shaxsiy tajribasi va talqini muhim o'rin tutishini qayd etadi. Bu nazariyalar "Boy bo'lsam" bobini muammoli savollar va munozaralar asosida o'qitish zarurligini asoslaydi.

Zamonaviy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv masalalari U. I. Inoyatov, N. A. Muslimov va M. Usmonboyeva tomonidan keng o'rganilgan. Ularning tadqiqotlarida ona tili fanining vazifasi o'quvchiga tayyor bilim berish emas, balki hayotiy vaziyatlarda til vositalaridan ongli foydalanish ko'nikmasini shakllantirish ekanligi ta'kidlanadi. "Boy bo'lsam" bobini o'qitishda aynan shu yondashuv asosida topshiriqlarni tashkil etish o'quvchilarning nutqiy va ijtimoiy faolligini oshiradi. Shuningdek, maktab darsliklari

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

mazmunini tahlil qilish masalalari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi va Ta'limni rivojlantirish markazi huzurida olib borilgan ilmiy-uslubiy tadqiqotlarda yuqori sinf ona tili darsliklarida tarbiyaviy mazmunning kuchaytirilishi zarurligi qayd etilgan. Ushbu tadqiqotlarda ijtimoiy muammolarni aks ettiruvchi matnlar o'quvchilarning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qilishi ko'rsatib berilgan.

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, "Boy bo'lsam" bobining maktabda o'qitilishi masalasi bevosita ona tili ta'limi metodikasi, matn tahlili, tarbiyaviy ta'lim va kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy tadqiqotlar bilan uzviy bog'liqdir. Biroq mazkur bobning aynan 10-sinf o'quvchilari yosh va psixologik xususiyatlari nuqtayi nazaridan o'qitilishi hamda uning amaliy samaradorligini tizimli tahlil qilishga bag'ishlangan maxsus tadqiqotlar yetarli emas. Mazkur maqola aynan shu jihatni ochib berishga qaratilgan bo'lib, mavjud ilmiy yondashuvlarni maktab amaliyoti bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

10-sinf ona tili darsligidagi "Boy bo'lsam" bobi mazmunan o'quvchilarning hayotiy tajribasi, ijtimoiy qarashlari va axloqiy mezonlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uni o'qitish jarayoni nafaqat tilshunoslik, balki tarbiyaviy maqsadlarni ham amalga oshirishga xizmat qiladi. Ushbu bobda berilgan matn va topshiriqlar o'quvchilarda boylik tushunchasiga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish, moddiy farovonlik va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni anglashga yo'naltirilgan.

Maktab amaliyotida mazkur bobni o'qitish jarayoni ko'pincha matnni o'qish va savollarga javob berish bilan cheklanib qolmoqda. Bunday yondashuv o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o'z munosabatini asoslab bayon etish imkoniyatlarini to'liq ochib bermaydi. Aslida, "Boy bo'lsam" bobi o'quvchilarni hayotiy muammolar ustida mushohada yuritishga undovchi muammoli vaziyatlarni yaratish uchun qulay didaktik material hisoblanadi. Shu sababli uni o'qitishda interfaol va tahliliy metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bobni o'qitish jarayonida avvalo o'quvchilarning mavzu yuzasidan mavjud tasavvurlari aniqlanishi maqsadga muvofiqdir. Masalan, "Boylik deganda nimani tushunasiz?", "Boy inson qanday bo'lishi kerak?" kabi savollar orqali o'quvchilar fikrini faollashtirish mumkin. Bu jarayon o'quvchilarning mavzuga nisbatan shaxsiy munosabatini yuzaga chiqarib, keyingi tahlil uchun asos yaratadi. Matn ustida ishlash jarayonida esa o'quvchilarni asosiy g'oya, muallif pozitsiyasi va badiiy-ifodaviy vositalarni aniqlashga yo'naltirish zarur.

"Boy bo'lsam" bobidagi topshiriqlar o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan tarzda tashkil etilishi lozim. Jumladan, matn asosida kichik esse yozish, bahs-munozara tashkil etish, hayotiy vaziyatlarga oid misollar keltirish kabi faoliyat turlari o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini boyitadi. Ayniqsa, o'quvchilarning o'z fikrini dalillar bilan asoslab berishga o'rgatilishi ushbu bobning asosiy metodik yutug'i bo'lishi mumkin.

Mazkur bobni o'qitishda fanlararo integratsiya imkoniyatlaridan foydalanish ham muhimdir. Iqtisod, huquq yoki tarbiya fanlari bilan bog'liq jihatlarni yoritish orqali o'quvchilarda boylik, mehnat va mas'uliyat tushunchalari haqida kengroq tasavvur

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

shakllantiriladi. Bu esa mavzuning hayotiy ahamiyatini oshirib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, “Boy bo‘lsam” bobini o‘qitishda baholash jarayoni ham faqat faktik bilimlarni tekshirish bilan cheklanmasligi lozim. O‘quvchilarning tahliliy fikrlashi, ijodiy yondashuvi va nutq madaniyati ham baholash mezonlariga kiritilishi maqsadga muvofiqdir. Refleksiya jarayonida o‘quvchilarning dars davomida olgan xulosalari va shaxsiy qarashlari aniqlanib, ularning ma’naviy rivoji kuzatiladi.

Xulosa qilib aytganda, 10-sinf ona tili darsligidagi “Boy bo‘lsam” bobini maktabda o‘qitish jarayoni an’anaviy yondashuvdan ko‘ra, tahliliy, interfaol va tarbiyaviy yo‘nalishda tashkil etilganda yuqori samaradorlikka erishiladi. Mazkur bob o‘quvchilarda nafaqat nutqiy kompetensiyalarni, balki ijtimoiy mas’uliyat, halollik va ma’naviy qadriyatlarga hurmat kabi muhim fazilatlarni shakllantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G‘ulomov A. **Ona tili o‘qitish metodikasi.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Dolimov S. **Ona tili ta’limida matn bilan ishlash metodlari.** – Toshkent: Fan, 2019.
3. Qo‘ng‘irov R. **O‘zbek tili ta’limida nutqiy kompetensiyani shakllantirish.** – Toshkent: Akademnashr, 2020.
4. Mahmudov N. **Til va tafakkur masalalari.** – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2017.
5. Mirzayev M. **Ona tili va adabiyot fanlarini integratsiyalashgan holda o‘qitish.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Vygotskiy L.S. **Tafakkur va nutq.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
7. Bruner J. **Ta’lim jarayoni va tafakkur.** – Moskva: Pedagogika, 2004.
8. Inoyatov U.I., Muslimov N.A., Usmonboyeva M., Inog‘omova D. **Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob.** – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2012.
9. УЗБЕКИСТАН, О. Р. (2021). ТА’ЛИМ ТИЗИМИДА ИННОВАТСИЯ, ИНТЕГРАТСИЯ ВА ЯНГИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИННОВАЦИЯ, ИНТЕГРАЦИЯ И НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ INNOVATION, INTEGRATION AND NEW.
10. Erkaboyeva, N. S. (2023). INSON KAPITALI–IJTIMOIY DAVLATNING ASOSI SIFATIDA. Academic research in educational sciences, 4(KSPI Conference 1), 31-37.
11. Erkaboeva, N. S., & Turdaliyeva, M. I. K. (2022). Theoretical Principles Of Education Of National Ethics Skills In Educational Institution Students. JournalNX, 8(12), 352-354.
12. Azamovna, R. G. Use of Virtual Environment and 3d Multimedia Electronic Textbooks in Higher Education. JournalNX, 8(12), 255-261.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

13. Erkaboeva, N. S., & Musaeva, D. A. K. (2022). Factors of developing the professional competence of a teacher of a special education institution. *JournalNX*, 8(12), 109-111.

14. Nigora, Y. M. I. K. E. (2022). Stages Of Formation And Development Of Mediamadaniatin. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 272-274.

15. Erkaboyeva, N. S. (2016). Features of Modern Uzbek Families. *Ученый XXI века*, (4-1), 36-39.

16. Эркабоева, Н. Ш. (2016). FEATURES OF MODERN UZBEK FAMILIES. *Ученый XXI века*, (4-1 (17)), 36-39.

17. Эркабоева, Н., Усмонбоева, М., Иргашова, М., & Хўжаназарова, Н. (2012). Педагогик маҳорат: схема ва расмларда. Т.:“Наврўз, 35.

